

Ochrona Środowiska

Blisko 80% Europejczyków uznało, że zanieczyszczone środowisko ma bezpośredni wpływ na ich życie – tak pokazują badania Eurobarometru. Wynika z niego że dla Europejczyków zmiany klimatyczne są największym wyzwaniem, przed jakim stoi dziś świat. Przedstawiony przez Komisję Europejską pakiet ustaw klimatyczno-energetycznych ma szansę przyczynić się do światowej walki o klimat. Jego założenia można w skrócie określić jako 3 x 20, czyli zwiększenie o 20% efektywności energetycznej całej Unii do 2020 roku, zwiększenie udziału energii ze źródeł odnawialnych do 20%, co najmniej o tyle samo ograniczenie emisji gazów cieplarnianych do roku 2020 w porównaniu z rokiem 1990 oraz zwiększenie do 10% udziału energii ze źródeł odnawialnych w transporcie.

Ochrona środowiska nie od początku była przedmiotem regulacji Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską. Odpowiednie przepisy wprowadzane były stopniowo, od 1986 roku, kiedy uchwalono Jednolity Akt Europejski. Prawo wspólnotowe w dziedzinie ochrony środowiska dzielone jest na następujące zagadnienia : prawo horyzontalne, jakość powietrza, gospodarowanie odpadami, jakość wody, ochrona przyrody, ograniczenie zanieczyszczeń przemysłowych i zarządzanie ryzykiem, chemikalia i genetycznie zmodyfikowane organizmy, ochrona przed hałasem, bezpieczeństwo nuklearne i ochrona przed promieniowaniem. Jak podaje na swoich stronach internetowych Komisja Europejska (DG Środowisko), na wspólnotowe prawo ochrony środowiska składa się obecnie ponad 200 aktów prawnych.

Podstawowe i najczęściej wymieniane zasady ogólne wspólnotowego prawa ochrony środowiska wyrażone w Traktacie Wspólnoty Europejskiej, to :

- **zasada integracji polityki ochrony środowiska z politykami sektorowymi**, która polega na uwzględnianiu ochrony środowiska przy ustalaniu i realizacji wszystkich polityk i działań Wspólnoty,
- **zasada prewencji**, która polega na obowiązku rozważenia potencjalnych skutków danego działania przed jego podjęciem i wyciągnięcia stąd odpowiednich wniosków,
- **zasada przestrogi (ostrożności)**, która związana jest z zasadą prewencji i nakazuje podjęcie działań zapobiegawczych wtedy, kiedy nie został dowiedziony brak negatywnych oddziaływań na środowisko,
- **zasada „zanieczyszczający płaci”**, która oznacza, że sprawca powinien ponieść koszty usunięcia skutków spowodowanego przez siebie zanieczyszczenia, a w przypadku spowodowania zagrożenia zanieczyszczenia – koszty zapobieżenia jego wystąpieniu)
- **zasada wysokiego poziomu ochrony**, która nakłada na Komisję obowiązek uwzględniania wysokiego poziomu ochrony we wszystkich przedkładanych wnioskach legislacyjnych, dotyczących m i. środowiska,
- **zasada rektyfikacji (usuwania szkód u źródła)**, która oznacza, że potencjalne szkody w środowisku, w tym przede wszystkim zanieczyszczenia, powinny być usuwane na najwcześniejszym możliwym etapie (np. w początkowej fazie procesu produkcji, a nie po jego zakończeniu). Promuje więc ona rozwiązania polegające np. na stosowaniu technologii czystszej produkcji (powodującej mniej zanieczyszczeń, mniej materiało- i energochłonnej) zamiast technologii i rozwiązań „końca rury”, polegających na neutralizowaniu lub usuwaniu istniejących już zanieczyszczeń (rozwiązaniami takimi są np. filtry, składowiska odpadów itp.). Zasada preferuje ustalanie standardów emisyjnych dla szkodliwych substancji,

- **zasada kompleksowej ochrony** – polega na zintegrowanym podejściu do środowiska, tj. nakazuje, aby ochrona jednego elementu środowiska nie powodowała pogorszenia stanu pozostałych elementów. Na przykład – ustalenie ostrzejszych standardów ochrony powietrza nie może powodować, aby podmiot, który powoduje zanieczyszczenia powietrza, zmienił stosowaną technologię w taki sposób, że zanieczyszczenia te będą wprowadzone do wody, lub wytwarzane w postaci odpadów,

Działania w ochronie środowiska są wyrażone w wieloletnich programach – dokumentach o charakterze wytycznych polityki i formalnie nie mających mocy wiążącej. Stanowią one jednak podstawę kształtowania ochrony środowiska w Unii Europejskiej i podstawę do opracowywania dalszych aktów normatywnych. **W chwili obecnej jest realizowany szósty program działania w ochronie środowiska, obowiązujący w latach 2001-2010, który określa cztery zagadnienia uznane za szczególnie ważne w polityce ekologicznej UE :**

- 1. zmiany klimatyczne**
- 2. przyrodę i bioróżnorodność,**
- 3. środowisko a zdrowie,**
- 4. gospodarowanie zasobami naturalnymi i odpadami.**

Członkostwo w UE zobowiązuje państwa do implementacji (wdrożenia) wspólnotowego dorobku prawnego (acquis). W przypadku prawa pisanego implementacja ta składa się z – transpozycji (przeniesienia norm wspólnotowych do krajowego porządku prawnego), stosowania i przestrzegania tych norm. Wdrożenie prawa wspólnotowego obejmuje więc nie tylko jego transpozycję, ale zapewnienie, że zostaną podjęte odpowiednie działania praktyczne zapewniające jego zastosowanie w praktyce (np. osiągnięte zostaną wymagane dyrektywami standardy emisyjne lub jakości środowiska, wybudowana zostanie wymagana liczba oczyszczalni ścieków itp.). W przypadku przepisów z zakresu ochrony środowiska praktyczne zastosowanie przepisów wymaga często znacznych nakładów finansowych i inwestycyjnych.

Polska, w odniesieniu do praktycznego wdrożenia niektórych wymagań uzyskała (podobnie, jak inne przystępujące do UE kraje) okresy przejściowe, pozwalające na odsunięcie w czasie niektórych obowiązków.

Na przykład – zastosowanie dyrektywy nr 1999/31/WE w sprawie składowania odpadów – zostało odroczone do dnia 1 stycznia 2012 roku. Okres dotyczy tylko gminnych składowisk odpadów i nie ma zastosowania do odpadów niebezpiecznych ani przemysłowych,

- zastosowanie dyrektywy nr 91/271/EWG dotyczącej oczyszczania ścieków komunalnych : w odniesieniu do wymogów dotyczących systemów zbierania i oczyszczania ścieków komunalnych – zostało odroczone do 31 grudnia 2015 roku – a w odniesieniu do wymogów określonych tą dyrektywą dla ścieków przemysłowych ulegających biodegradacji – do dnia 31 grudnia 2010 r.,

- zastosowanie dyrektywy nr 2001/80/WE w sprawie zanieczyszczeń do powietrza z dużych obiektów energetycznego spalania : dla dwutlenku siarki – do 31 grudnia 2015 roku, dla tlenków azotu – do 31 grudnia 2017 roku.

Dyrektywa nr 2003/4 wskazuje, że dostęp do informacji jest traktowany jako prawo podmiotowe człowieka. Dyrektywa ta szeroko definiuje pojęcie informacji o środowisku i precyzuje, do jakich informacji m. in. obywatel powinien mieć dostęp:

- stanu elementów środowiska, w tym powietrza, wody, powierzchni ziemi, krajobrazu, a także bioróżnorodności i jej składników, w tym GMO, a także wzajemnych oddziaływań pomiędzy tymi elementami,
- emisji oraz odpadów, które mogą mieć wpływ na środowisko,
- podejmowanych środków i działań mogących wpływać na środowisko lub podejmowanych w celu jego ochrony,
- raportów na temat realizacji przepisów prawnych dotyczących ochrony środowiska, stanu ludzkiego zdrowia i bezpieczeństwa.

Jakość wód

Prawo wspólnotowe już w pierwszym programie działania w ochronie środowiska obejmującym lata 1973-1976, określiło standardy jakościowe dla wód służących określonym celom. Regulacje dotyczą : kąpielisk, wód wymagających ochrony lub poprawy w celu zachowania życia ryb, wód, w których żyją skorupiaki, wód powierzchniowych przeznaczonych do posykiwania wody pitnej w państwach członkowskich, wody przeznaczonej do spożycia przez ludzi.

Gospodarowanie odpadami

Podstawowe zasady gospodarki odpadami – wspólnotowe podejście do gospodarki odpadami oparte jest na trzech głównych zasadach :

- zapobieganie powstawaniu odpadów – jest uważane za kluczowy składnik każdej strategii gospodarki odpadami. Zapobieganie ma polegać nie tylko na ograniczeniu ogólnej ilości wytwarzanych odpadów, ale także na redukcji stwarzanego przez nie zagrożenia poprzez redukcję zawartości niebezpiecznych substancji w produktach. Zapobieganie powstawaniu odpadów związane jest z wdrażaniem nowych niskoodpadowych metod produkcji, a także ze zwiększaniem świadomości konsumentów, tak aby wybierali produkty bardziej przyjazne środowisku i w „ekologicznych” opakowaniach,
- recykling i powtórne użycie. W przypadku, gdy nie można zapobiec powstaniu odpadów, należy dążyć do odzyskania z nich jak największej ilości materiałów nadających się do powtórnego użycia. Komisja Europejska zidentyfikowała kilka specyficznych „strumieni odpadów”, na których recykling zwraca szczególną uwagę. Należą do nich odpady opakowaniowe, pojazdy wycofane z eksploatacji, baterie, zużyty sprzęt elektrotechniczny i elektroniczny,
- udoskonalenie metod unieszkodliwiania i monitoring. Tam, gdzie to możliwe, odpady, które nie mogą być poddane recyklingowi lub powtórnemu użyciu, powinny zostać w bezpieczny sposób spalone, a dopiero w ostateczności – składowane. Obie te metody unieszkodliwiania muszą być starannie monitorowane z uwagi na potencjalną możliwość spowodowania szkód w środowisku.

Oprócz trzech wymienionych wyżej zasad (tzw. triady postępowania z odpadami) w UE podkreśla się jeszcze istnienie zasady bliskości. Oznacza ona, że odpady powinny być unieszkodliwiane jak najbliżej miejsca swojego powstania, przy jednoczesnym zapewnieniu, że unieszkodliwianie to następować będzie dzięki użyciu najbardziej odpowiednich technologii gwarantujących bezpieczeństwo dla środowiska i dla zdrowia ludzi.

Kwestie składowania odpadów uregulowane są w dyrektywie nr 1999/31/WE. Jej głównym celem jest określenie środków, procedur i wskazówek gwarantujących uniknięcie lub zminimalizowanie szkodliwych oddziaływań na środowisko związanych ze składowaniem

odpadów – zwłaszcza oddziaływać na wody powierzchniowe oraz na środowisko globalne (chodzi tu m.in. o zapobieganie efektowi cieplarnianemu, do którego przyczynia się metan – gaz wydzielający się ze składowisk). Dyrektywa nakazuje dążyć do ograniczenia składowania odpadów ulegających biodegradacji. W związku z tym państwa członkowskie zobowiązane zostały do opracowania narodowych strategii redukcji składowania tych odpadów – strategie te powinny przewidywać środki służące recyklingowi, kompostowaniu, produkcji biogazu

oraz odzyskiwaniu energii i surowców. Dyrektywa wyznacza kolejne etapy redukcji ilości składowanych odpadów biodegradowalnych :

- do 2006 roku – było to – do 75% masy odpadów z 1995 roku,

Do 2009 roku – do 50% masy odpadów z 1995 roku,

Do 2016 roku do 35% masy odpadów z 1995 roku.

Miasta w dużej mierze przyczyniają się do przyspieszenia zmian klimatu, ale z drugiej strony, mogą one odgrywać ważną rolę w szukaniu innowacyjnych rozwiązań w dziedzinie zmniejszania emisji dwutlenku węgla, wzrostu zużycia energii odnawialnych, poprawie efektywności energii. W dzisiejszych czasach świat coraz bardziej się urbanizuje. Według Organizacji Narodów Zjednoczonych, w 1950 roku tylko 29% mieszkańców mieszkało w miastach, jednak dzisiaj już cyfra ta zbliża się do 50%, a w 2050 przewiduje się, że dojdzie do 70%. W Unii Europejskiej 80% mieszkańców mieszka w miastach, które są odpowiedzialne za produkcję 70% emisji gazów cieplarnianych. Miasta więc mogą grać dużą rolę we wdrażaniu efektywnych polityk dotyczących zmian klimatu obejmujących transport, wodę, energię i odpady.

W tej chwili widać już działania miast w tym obszarze. Władze Londynu już na początku 2005 roku ogłosiły, że będą rozwijać pierwszą strategię dotyczącą klimatu dla miasta o wymiarze światowym. Londyn był pionierem, jeśli chodzi o pobieranie opłat za wjazd samochodów do Londynu w godzinach szczytu. Od wprowadzenia tej polityki, 70 000 mniej samochodów wjeżdża do Londynu, a ilość pasażerów w miejskiej komunikacji autobusowej wzrosła o 6%. Jednym z celów zielonych miast jest zmniejszenie konsumpcji energii. Jest wiadome, że budynki pochłaniają ponad 40% całkowitej konsumpcji energii Unii Europejskiej. Innym z celów miast jest lokalna produkcja energii – znaczna część energii produkowanej w dużych elektrowniach jest tracona podczas transportu na duże odległości. Miasta innowacyjne szukają sposobów, jak produkować energię, tak, gdzie jest ona konsumowana. Innowacyjne technologie rozwijają się także w kierunku wykorzystania odpadów do produkcji energii. Niektóre przedsiębiorstwa rozwijają w tej chwili technologie dotyczące produkcji energii odnawialnej, z odpadów gospodarstw domowych, co przyczyni się do zmniejszenia się wysypisk śmieci, emisji gazów oraz wzrostu recyklingu. Ruch uliczny na terenach zurbanizowanych jest największym źródłem emisji dwutlenku węgla w Unii Europejskiej. Poprzez wzrost o 4,3 milionów samochodów rocznie na europejskich drogach, wzrost dwutlenku węgla pochodzącego z transportu, może być w 2010 roku o 40% wyższy w porównaniu z rokiem 1990. Czyste paliwo, oraz technologie hybrydowe dla autobusów i innych publicznych samochodów mogą doprowadzić do dalszych redukcji emisji.

Dofinansowanie projektów

Miasta mogą realizować powyższe projekty dzięki dofinansowywaniu ich z programów europejskich:

- w dziedzinie energii i transportu z programu, który jest częścią programu dotyczącego Kompetencji i Innowacji (strona internetowa :

http://ec.europa.eu/energy/intelligent/call_for_proposals/index_en.htm,

- z programu Marco Polo (zmniejszenie ruchu na drogach, przy użyciu dróg szynowych i statków : http://ec.europa.eu/transport/marcopolo/home/home_en.htm,

- z programów dotyczących energii odnawialnych:

http://ec.europa.eu/environment/jrec/energy_fund_en.htm

- z programów dotyczących ochrony środowiska, dla organizacji pozarządowych :

http://ec.europa.eu/environment/ngos/index_en.htm

Unia Europejska finansuje także badania naukowe oraz rozwój technologiczny na rzecz walki ze zmianami klimatu. Na programy te, w dziedzinie środowiska, energii, transportu i przestrzeni kosmicznej i globalnego monitoringu środowiska i bezpieczeństwa, realizowane w ramach Siódmego Programu Ramowego, na lata 2007-2013 zostanie przeznaczonych 9 mld euro.

Unia Europejska w latach 2007-2013 przeznaczy także 1,7 mld euro z programu LIFE+ na projekty dotyczące ochrony środowiska. Life+ składa się z trzech komponentów : LIFE+ przyroda i różnorodność biologiczna (w ramach tego komponentu współfinansowane będą projekty dotyczące najlepszych praktyk i projekty demonstracyjne służące wdrażaniu dyrektywy ptasiej i dyrektywy siedliskowej oraz sieci Natura 2000.

Ponadto współfinansowane będą projekty innowacyjne i demonstracyjne służące realizacji celów określonych w komunikacie Komisji „Zatrzymanie procesu utraty różnorodności biologicznej do roku 2010 i w przyszłości”), LIFE+ polityka i zarządzanie w zakresie środowiska, LIFE+ informacja i komunikacja.

Informacje na temat programu LIFE znajdują się na stronie : <http://ec.europa.eu/life>.

Informację na temat komponentów programu LIFE, składania wniosków można znaleźć na stronie :<http://ec.europa.eu/environment/life/funding/lifeplus.htm>.

Także inne programy europejskie służą dofinansowaniu programów związanych z ochroną środowiska. W Polsce środki na ochronę środowiska można pozyskać w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko (2007-2013). Łącznie na środowisko z POIiŚ będzie wyasygnowanych 4,8 mld euro, na transport – 19,4 mld euro, a na energetykę – 1,7 mld euro.

O Programie Operacyjnym Infrastruktura i Środowisko (2007-2013) można znaleźć informacje na stronie internetowej :

<http://www.mrr.gov.pl/ProgramyOperacyjne%202007-2013/Infrastruktura%20i%20Srodowisko/Strony/poiis.aspx>

Także Regionalne Programy Operacyjne dofinansowują działania związane z ochroną środowiska.

Energie odnawialne

Latem temperatura na Islandii przekracza ledwie 10 stopni Celsjusza. Jednak mieszkańcy nie płacą wysokich rachunków, bowiem ponad 80% energii wykorzystywanej na wyspie stanowi energia geotermalna i wodna. Pakiet ustaw klimatyczno-energetycznych zmusi również Polskę do rozwoju energetyki odnawialnej. Dziś udział energii odnawialnej w krajowym bilansie energetycznym wynosi tylko 7,2%, a w 2020 roku powinien wynieść ok. 15%. Dzięki energiom odnawialnym – farmom wiatrowym, biomasie – w atmosferze znajdzie się około 600-900 mln ton dwutlenku mniej, zmniejszy się też zużycie paliw kopalnych o około 200-300 mln ton. Jest to wielka szansa dla małych miejscowości i wsi, w których powstaną setki farm wiatrowych i tysiące biogazowni, gdzie pracować będą specjaliści – powstaną miejsca pracy. Wyliczono, iż gdyby w Polsce powstało 2,5 tysiąca lokalnych biogazowni – uzyskamy 3 tysiące megawatów – tyle, ile produkuje jedna nowoczesna elektrownia atomowa. W 2007 roku energia wiatrowa pokrywała tylko 0,25% zużycia prądu w Polsce. Kiedyś w Polsce najpopularniejszym sposobem pozyskiwania energii alternatywnej stanowiły elektrownie wodne. Przed wojną działało w kraju 10 tysięcy małych siłowni wodnych. Dawały energię elektryczną, siłę dla młynów, tartaków. W latach 50. było jeszcze czynnych 6330 tego rodzaju obiektów, ale nie pasowały do wielkich elektrowni węglowych. W 1985 roku działało ich tylko 600.

My też możemy coś zrobić w walce z globalnym ociepleniem – zacznijmy od wymiany żarówki na energooszczędną, sortowania śmieci, docieplenia domu czy zakręcenie kranu w czasie mycia zębów. Sprawdźmy też, czy nasz kran nie kapie (kapiący kran to ubytek 10 litrów wody na dobę). Gasząc światło w pokoju zyskujemy 200 zł rocznie, wyłączając funkcję stand-by przy urządzeniach, oszczędzamy 70 zł na rok. Zakręcajmy też grzejniki, kiedy wietrzymy mieszkanie. Optymalna temperatura dla człowieka to 20 stopni Celsjusza. Obniżenie temperatury w mieszkaniu o 2 stopni, to 10% oszczędności w kosztach ogrzewania. Kupmy kolektory słoneczne. Można je zainstalować prawie w każdym gospodarstwie domowym. Już 5 m kw. kolektora wystarczy do zaopatrzenia w ciepłą wodę gospodarstwa składającego się z 4 osób. Cena kolektora wynosi około 700 zł za metr kwadratowy. Możemy przenieść proekologiczne zachowania na teren pracy (70% odpadów biurowych : papieru, tektury i plastiku, nadaje się do powtórnego użycia), a także zmienić nasze codzienne nawyki komunikacyjne – korzystać z transportu publicznego. Walka z ociepleniem nie będzie łatwa – jest to wyzwanie na miarę XXI wieku.

Opracowała: Aleksandra Szala – Konsultant Europe Direct - Poznań